

ИНСОН ҚОБИЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ДАРАЖАЛАРИ

Насиров Илхам Закирович- т.ф.н., доцент.

Андижон машинасозлик институти

Қобилият- инсоннинг индивидуал салоҳияти ва имкониятларидир. Қобилият шахснинг психологик ва физиологик тузилишининг хусусияти саналади. Қобилият- кўникма ва малакадан фарқ қилади. Қобилият инсон томонидан кўникма ва малакаларнинг эгалланиши жараёнида такомиллашиб боради. Қобилиятнинг етакчи хусусиятларидан бири- нарса ва ҳодисалар моҳиятини ижодий тасаввур қилишдир [1,2]. У шахснинг шаклланиши ва ривожланиши натижаси бўлиши билан бирга, табиий манбага ҳам эга. Бу табиий манба кўпинча зеҳн тушунчаси билан юритилади. Зеҳн муайян бир фаолиятга ёки кўпгина нарсаларга нисбатан ортиқча қизиқувчанликда, мойилликда, интилишда намоён бўлади. Зеҳн- иштиёқ, мойиллик, меҳнатсеварлик, ишчанлик, талабчанлик қабиларнинг маҳсулидир.

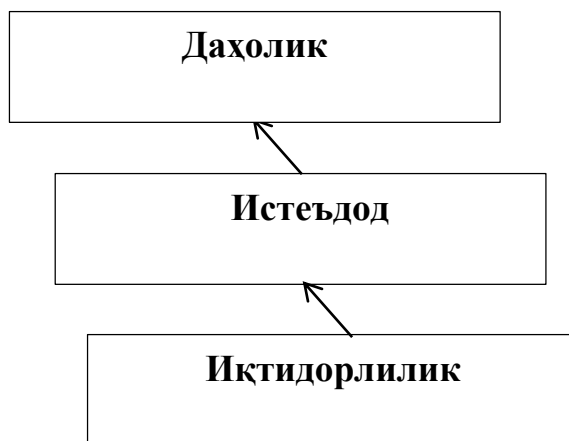
Қобилиятни такомиллаштиришнинг махсус воситаларини қўллаш, шахснинг фаоллик аломатларини максимал даражада ривожлантириш, инсон шахсига алоҳида ёндашувни умумий талаблар билан уйғунликда олиб бориш ва бошқалар орқали ривожлантириш йўллари мавжуд. Қобилиятнинг юқори даражаси истеъдод ва даҳоликда намоён бўлади. Қобилиятнинг ривожланиш даражалари қуйидагилардан иборат:

- Иқтидор;
- Истеъдод;
- Даҳолик [3,4].

Умумий қобилиятлар кўпинча иқтидорлилик деб аталади. Иқтидорлилик ҳаётнинг турли турларида намоён бўлиши мумкин: ўқиш, ишда, ижодий фаолиятда, ижтимоий соҳада (етақчилик, мулоқотда), руҳий ҳаётда, ҳаракатланишда. Иқтидорли одамлар диққатлилик, теранлик, навбатдаги фаолиятга тайёрлик билан ажралиб туради. Улар мақсадга эришишда қатъиятлилик, меҳнатга бўлган иштиёқ ва ўртача даражадан юқори ақл- заковат билан ажралиб туради [5-8].

Иқтидорлилик- бу одамда қобилиятларни ривожлантириш учун аниқ мойилликларнинг мавжудлигидир.

Иқтидор- фаолият турини танлаш ва муваффақиятни таъминлайдиган ягона омил эмас. Инсонда иқтидордан ташқари тегишли кўникма ва малака қобилиятларлари ҳам бўлиши керак. Иқтидор ва қобилиятларларни ривожлантириш натижасида инсонда ва истеъдод ва даҳолик юзага келади.

Истеъдод- маълум бир фаолият турида шахс қобилиятларини аъло даражадаги муваффақиятларга эришишини таъминлайдиган ривожлантиришнинг юқори даражасидир [8,9].

Яккалаб қўйилган қобилиятни, ҳатто жуда ривожланган қобилият бўлса ҳам уни истеъдод деб аташ мумкин эмас. Масалан, феноменал хотиранинг мавжудлиги. Тиббиёт амалиётида бирор нарсани эсдан чиқармайдиган, яъни бир неча кун олдин ўқиган мақоланинг мазмунини сўзма-сўз айтиб бера оладиган, лекин шу билан бирга ўзига хос бир фикрни ҳам ифода эта олмайдиган одам бўлганлиги таъкидланган.

Истеъдод- бу қобилиятларнинг маълум бир комбинацияси ва уларнинг мажмуидир. Ҳар қандай қобилиятнинг нисбий заифлигини бошқа қобилият билан қоплаш мумкин. Қоплаш- янги олинган билим ва кўникмалар, ёки бошқа ривожланганроқ қобилият эвазига амалга оширилиши мумкин.

Қобилиятлар ривожланишининг энг юқори даражаси- даҳолик деб аталади. Канадалик олим Г.Леман кўплаб фактларни таҳлил қилиб, шоирда 26-30 ёшда, шифокорда 33-34 ёшда, санъаткорда 30-35 ёшда, ёзувчида 40-44 ёшда даҳолик уйғонади деган хулосага келди. Инсон ижодий ютуқлари билан жамият ҳаётида ва маданият тараққиётида юқори поғонани эгалласа даҳоликка эришади. Тарих шуни кўрсатадики, инсоният тараққиёти даврида тўрт юзга яқин даҳони номларни келтириш мумкин [10-12].

Даҳолик- бу ҳар қандай қобилиятга эга бўлган шахсни ривожланишининг энг юқори даражаси бўлиб, уни тегишли соҳада ёки фаолият соҳасида ёрқин шахсга айлантиради.

Даҳо шахснинг ноёб кўриниши ва эксцентриклигининг табиатини тушунтиришга кўплаб уринишлар бўлган. Баъзилар маълум бир олий мавжудот юқорида туриб ўзининг ноёб фикрларини инсонга етказиб бериши эвазига даҳолар пайдо бўлади деб ҳисоблайди. Бошқалар- даҳонинг намоён бўлиши маълум руҳий касалликлар билан боғлиқ деб ҳисоблашади. Масалан, ижод

пайтида даҳонинг иситма ҳолати маник ҳаяжонга ўхшайди ва паранойянинг характерли белгилари (егоцентризм, ўз-ўзини кадрлаш, ўз ҳаракатларида ҳаддан ташқари қатъиятлилик, пушаймон бўлмаслик, битта ғояга содиқлик) характерлидир. даҳо. Баъзи психологларнинг фикрича, инсон миясида жуда катта фойдаланилмаётган ортиқча табиий имкониятлар мавжуд ва даҳо шахс имкониятлардан тўлароқ фойдаланидир [13].

Даҳоликни тушунтиришнинг қийинлиги шундаки, бу тушунча ижтимоий тараққиётнинг ўзига хос хусусиятлари билан боғлиқ бўлиб, даҳолик бу тараққиётнинг навбатдаги ўсишнинг ўзига хос кўринишидир. Қайси даҳоликларнинг тўлиқ ривожланиш учун энг қулай шарт-шароитларга эга бўлиши давр эҳтиёжларига боғлиқ: давлатнинг жорий ривожланиши даврида муҳандислик ва конструкторлик даҳоларининг намоён бўлишига олиб келади, давлатнинг гуллаб яшнаган даврида мусиқа ва адабий истеъдодлар, уруш даврида эса- ҳарбий даҳолар пайдо бўлади.

Адабиётлар

1. Ефимова Н.С., Основы общей психологии. Уровни развития способностей: одаренность, талант, гениальность// https://psyera.ru/urovni-razvitiya-sposobnostey-odarennost-talant-genialnost_7720.htm
2. Насиров Илхам Закирович. (2022). МУСТАҚИЛ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ШАКЛЛАРИ. *Conference Zone*, 327–332. Retrieved from <http://www.conferencezone.org/index.php/cz/article/view/867>
3. Насиров, И. З., Косимов, И. С., & Каримов, А. А. (2017). Морфологик таҳлил" методини қўллаб ўт олдириш свечасини такомиллаштириш. *Инновацион технологиялар*, 3, 27-74.
4. Zakirovich, N. I. (2022). Parallel educational and scientific works in higher educational institution. *MASHINASOZLIK ILMIIY-TEXNIKA JURNALI*, 517-522.
5. Насиров, И. З., & Капский, Д. В. На одного ребенка семь махаллы-родители!.... *Материалы*, 691-694.
6. Насиров Илхам Закирович. *ИЖОДКОРЛИККА ЁРДАМ БЕРУВЧИ ВА ТЎСҚИНЛИК ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР // О‘ЗБЕКИСТОНДА FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIIY TADQIQOTLAR JURNALI*, «BEST PUBLICATION» Ilm-ma’rifat markazi ©, 2022 14-SON, 605-611 б. <https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/2489>.
7. НАСИРОВ ИЛХАМ ЗАКИРОВИЧ. ПАРАЛЛЕЛЬНОЕ ВЕДЕНИЕ УЧЕБНОЙ И НАУЧНОЙ РАБОТ В ВУЗЕ// *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS: a collection scientific works of the International scientific conference (17 January, 2023) - Copenhagen:2023. Part 19- p. 175-177.*

8. Насиров И.З. YANGI G'OYALARNI ISHLAB CHIQUISH//JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS VOLUME– 18 | ISSUE- 5 DECEMBER– 2022-
<http://www.newjournal.org/> 49-56 б.
9. Sayidkamolov Islomjon Rakhmatullo ugli, Nasirov Ilham Zakirovich. SIMULATION OF THE PROCESS OF SELECTION OF THE OPTIMUM TYPE OF ROLLING STOCK FOR TRANSPORTATION OF MEDICINES TO THE CONSUMER// World Bulletin of Social Sciences (WBSS) Available Online at: <https://www.scholarexpress.net> Vol. 17, December,2022 ISSN: 2749-361X, 176-184 p.
- 10.Насиров Илхам Закирович, Тешабоев Улуғбек Мирзаахмадович. “ТУГАЛЛАНМАГАН ЖУМЛАЛАР” МЕТОДИНИ ҚЎЛЛАШ ЭВАЗИГА ЎТ ОЛДИРИШ СВЕЧАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ// О‘ЗБЕКISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, «BEST PUBLICATION» Ilm-ma’rifat markazi ©, 2022 14-SON, 590-598 б. <https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/2487>.
- 11.Насиров И.З., Зокиров И.И. Обучение детей творчеству в семье// Международный научно-образовательный электронный журнал «Образование и наука в XXI веке». Выпуск №14 (том 3) (май, 2021). Дата выхода в свет: 31.05.2021. М.: ООО «Моя профессиональная карьера». с. 69-74.
- 12.Насиров И.З. Компьютерлаштирилган ўқитиш технологиясидан фойдаланиш// Fan, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasida raqamli iqtisodiyot istiqbollari. Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami-Jizzax: O‘zMU JF, 5-6-may 2021-yil. 368-bet., 137-141 б.
- 13.Насиров И, Камолдинов А. Иждокорлик қобилятининг шаклланиши//“Yangi materiallar texnologiyasi: mashinasozlikda qo‘llaniladigan polimer kompozit materiallarning rivojlanish istiqbollari” mavzusida xalqaro ilmiyamaliy konferensiya materiallari. Maxsus son materiallari. Андижон: АндМИ- 2022 й., 160-165 б.